

התלבושות בתאטרון

" כי האדם לרוב ניכר במלבושיו "

("המלט", מערכה א', תמונה 3)

עריכת המצגת: רותי בן דור

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

אגף אמנויות

הפיקוח על הוראת התאטרון

תפקידי התלבושות בתיאטרון

- מאפיינות את הדמות ומשדרות אלינו מסרים על מעמדה, אופייה, גילה, מקצועה
- מסמנות את זמן התרחשות העלילה
- מאפיינות את סוג המחזה המוצג
- טעונות משמעות מטפורית

כיצד הבגד מקבל משמעויות חברתיות

הג'ינס בשנות ה-50 וה-60 קריאת תיגר על מוסכמות הלבוש, אך למעשה היה זה מרד מהסדרים החברתיים השמרניים.

כיום הג'ינס הוא במרכז הקונצנזוס ואופנה מקובלת על כולם.

הג'ינס כיום סמל לגישור על פערי מעמדות, מלכים, פועלים, עשירים ועניים - כולם לובשים אותו.

בגד מגדיר תפקיד / מקצוע

- מדי צבא,
- מדי שרד,
- חליפת עסקים,
- גלימת שופטים.

בגד מגדיר השתייכות פוליטית, דתית וקבוצתית

חולצה כחולה עם שרוך או מדי צופים

לבוש יהודי אורתודוכסי של חליפה שחורה,
ציציות, כיפה וכובע (קפוטה).

לבוש כמורה ולבוש נזירים

ברדס לבן מחודד עם חורים לעיניים מעיד על חברות במסדר קו-קלוקס קלן

הבגדים כמערכת סימנים דרמטית-תיאטרלית

התלבושות בתיאטרון יכולות להיות מפוארות ועשירות
פרטים כגון בגדים הנלבשים בטקס הכתרה, בחתונה או
במופע פופ, או בגדים פשוטים ובלתי בולטים לכיסוי
הגוף בלבד.

לרוב הבגדים יש תפקיד תיאטרלי והם ביטוי לדחף
המשחק הקיים במין האנושי מאז ומתמיד. ההתחפשות
מאפשרת להיות גם שונה מהאחרים וגם להחליף
דמויות ולהשתנות ולו לזמן קצר.

**בחברות השבטיות הפועל "להתלבש"
= לפעול פעולה דרמטית**

**ההיסטוריה של לבישת בגדים כפעולה תיאטרלית,
ארוכה מתולדות הדרמה.**

**בשבטים הפרימיטיביים הטקס כלל התחפשות –
לבישת בגדים, אביזרים, איפור ומסיכות מיוחדים לקיומו
של הטקס.**

מה מבדיל בין בגדים במציאות לבגדים בתיאטרון?

- הבגדים בתיאטרון משועבדים לפעולה הדרמטית ואינם עומדים בפני עצמם. הבגדים (על-פי רולן ברת) הם "שפה נכתבת... מכשיר בשירותה של מטרה מסוימת הנמצאת מעבר לה" כלומר, הבגדים הם אמצעי משועבד ליצירה הדרמטית בהפקתה התיאטרלית.
- הלבוש הוא האמצעי החיצוני ביותר והמוסכם ביותר המגדיר והמאפיין את הדמות. אלבר קאמי במסה על התיאטרון ב"מיתוס של סיזיפוס" אומר כי גופו של האדם אינו מספיק והוא זקוק, בין השאר ל"לבוש המפריז והמפשט". כלומר על הצופה לזהות בהקדם את הדמויות ואת תפקידיהן.

יצירת רושם ראשוני

הבגדים, כמו התפאורה, אומרים לצופה איזה עולם הוא עומד לפניו.

ב"ביבר הזכוכית" של טנסי ויליאמס בהוראות המחזאי "טום מופיע במדי מלח של צי הסוחר. פונה לקהל ומתחיל לדבר". טום שהוא המספר לבוש בתפקידו הנוכחי כמלח נודד, בעוד שבמהלך המחזה עובד במחסן נעלים. הוא מחזיר אותנו לשנות ה-30 באמריקה. הדבר משתקף כמובן בהוראות התלבושת של טנסי ויליאמס. האם מופיעה כשהיא "לבושה במעיל זול עם צווארון פרווה מלאכותי, מגבעת נושנה מאוד, ארנק לקה שחור. זהו לבושה החגיגי. אנו מקבלים אישה דלת אמצעים אך גנדרנית שההופעה החיצונית חשובה לה. ואכן זהו מוטיב חשוב במחזה. העמדת הפנים (של אמנדה) הרצון שלה לסדר הכל לשלוט בכל לעומת האמת, הדלות, השבריריות.

ב"בית הבובות" של איבסן טורוולד שואל את נורה הלבושה בבגדי היום יום שלה "מה זה? את לא הולכת למיטה? החלפת בגדים?" ונורה עונה לו: "כן, טורוולד, החלפתי בגדים". הבגדים כאן מעידים על מצב שהשתנה. הפוך מהמקובל. שעת לילה הולכים לישון והנה העובדה שנורה לבושה בבגדי יום הופכת את היוצרות. נורה עומדת להודיע לטורוולד שהיא משתחררת ממנו, מתפקידה כאם וכרעיה מהיותה בובה. היא הופכת לאישה עצמאית.

במחזה אחר סימבוליסטי "בציפור הכחולה של מטרלינק הלבוש את המשמעות הסמלית של כל אחת מהדמויות. לדוגמה: דמות האורה לבושה "שמלה, שצבע הירח לה, כלומר: זהב-חיוורין, משזר זהרורי-כסף, סלסלי ברק, נראים כקורי-אור...."

צבעי הלבוש ומשמעותם

בקומדיה , בפארסות ובקומדיה דל'ארטה, הבגדים
היו בהירים ועליזים.

שימוש בצבעוניות בקומדיה ליצירת משמעות

- כאשר רוצה המחזאי להצביע שהדמות אינה שייכת לעולם הקומדיה כמו במקרה של טרטיף של מולייר, הוא מלביש את הדמות בבגד בעל צבע מנוגד.

לבוש יכול לעזור לזהות תקופה

Roman
Gladiator

Elizabethan Gentleman

Young 1776

Medieval Lord

Morrison-style
Hippie

20's 30's 40's 50's

המאה ה-20
20th Century

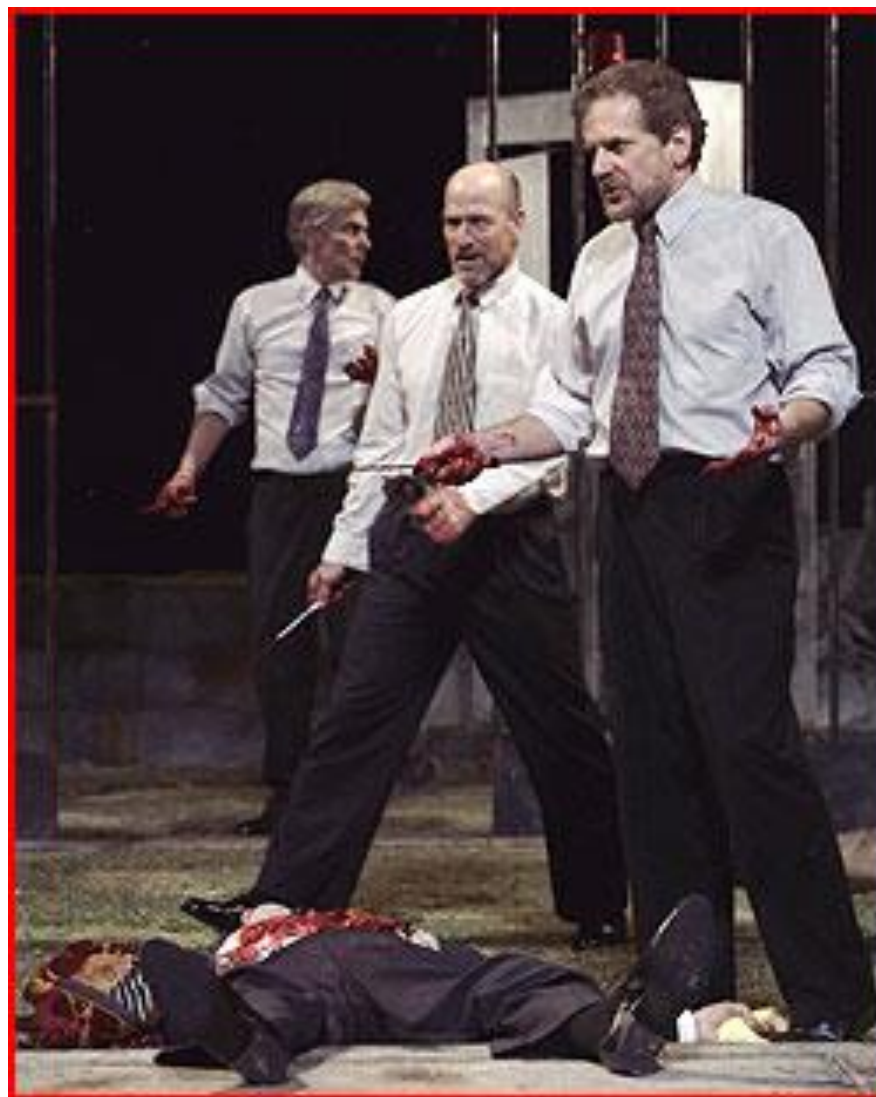
• אם זמן ההתרחשות אינו מוגדר מבחינה היסטורית, מעצבים את התלבושות לפי הנושא של המחזה. לדוגמא: מחכים לגודו / בקט. המחזה יכול להתרחש בכל מקום ובכל זמן.

• גם במחזה שקשור באופן ברור לתקופה היסטורית מסוימת מעצב התלבושות יכול לעצב את התלבושות בהתאם לתקופה על-פי הקונספט של הבמאי. לדוגמא: אם ירצה להדגיש את האקטואליות של המחזה, ייתכן והתלבושות יהיו ברוח התקופה. כפי שעשה אורסון וולס בהצגה "יוליוס קיסר" של שייקספיר, בה הודגשה הרלוונטיות של המחזה לזמננו והשחקנים לבוש ביגוד מודרני. למעשה המחזה העוסק בתקופה הרומית הוצג בתקופתו של שייקספיר בתיאטרון האליזבטני – בתלבושות אליזבטניות.

הפקות שונות של "יוליוס קיסר"

Julius Caesar, as portrayed by Sir John Gielgud, with Charlton Heston as Mark Antony (1970)

הפקה מודרנית של "יוליוס קיסר" בתיאטרון הגלוב

הפקה נוספת בתיאטרון גלוב

Produced by Brandeis Graduate Theatre Department
Spingold Theatre, Waltham, MA. November, 1999

לבוש מגדיר מעמד חברתי וכלכלי

- המחזה "גן הדובדבנים" של צ'כוב מתאר את קיצו תהליך חברתי- כלכלי. מעמד האצולה בעלי האחוזות פושט את הרגל ועלייתו של מעמד חדש שחלקם היו צמיתים באותן אחוזות. השינוי בא לידי ביטוי גם בלבוש. לופאחין המוז'יק לשעבר שקונה את האחוזה לבוש בבגדי עסקים. השינוי במעמדו ניכר גם בלבוש שלגביו הוא מן תחפושת: "... אבי אמנם מוז'יק היה ואילו אני, הנה בחזייה לבנה, בנעליים צהובות, נזם זהב באף חזיר..."

לבוש מגדיר מעמד חברתי וכלכלי - המשך

המשרתת דוניאשה ננזפת ע"י לופאחין: "...מתלבשת כעלמה של נגידים... כך אסור. חייב כל אדם לדעת את מקומו." והמשרתת הזקן פירס, שמסמל עבר שאיננו עוד, את הזמנים בהם נשמרו הבדלי המעמדות גם בלבוש, חבוש מדים חגיגיים של שרת, בגדים בעלי גזרה מיוחדת ולהם רקמת זהב ופסים צבעוניים.

ובעלי האחוזה, ליובוב אנדרייבנה וגאיב אחיה, לבושים בלבוש אלגנטי כמסווה אחרון לפשיטת הרגל שלהם.

ליובוב וגאיב מאחור פירס

ליובוב ולופאחין

ארגון התלבושות מעורר משמעות וממקד את תשומת ליבו של הצופה לדמות ולתהליך שהיא עוברת מהלך המחזה

- במחזה "פיגמליון" של ברנרד שאו (מוכר כ"גבירתי הנאווה") דמותה של לייזה דוליטל מוכרת פרחים הלבושה סחבות עוברת מהפך בו והופכת לליידי.

אחרי שסוכנת הבית של אדון היגינס רוחצת ומלבישה אותה ב"קימונו כחול ופשוט" אפילו אביה אינו מצליח להכיר אותה. המבחן הראשון הוא מסיבת תה בסלון בו נכנסת "לבושה בטוב טעם" ו"עושה בהיכנסה רושם של יופי והידור מצוינים כל-כך שהכל קמים נבוכים..." . בנשף בשגרירות, המבחן הסופי, הופכת לייזה לנסיכה בעזרת "תלבושת ערב ועליה יהלומים, מניפה, פרחים ושאר אביזרים." גם אביה של לייזה עובר מהפך בעזרת התלבושות. בתחילת המחזה מופיע בתלבושת של מנקה רחובות וכניסתו השניה הוא "לבוש במצוחצח. במקטורן חדש כאופנה, חזייה לבנה ומכנסיים אפורים, פרח בדש בגדו, מגבעת משי מסנוורת ונעלי לכה שמשלימים את הרושם."

לייזה דוליטל מוכרת פרחים

לייזה דוליטל כליידי במסיבה

איזה סרט עושה שימוש בלבוש כסמל למעמד?

הלבוש אמצעי בו משתמש המחזאי בעיצוב אופייה של הדמות

- בכתיבת רומן הסופר יכול להציג את הדמויות באמצעות תיאור פנימי וחיצוני מופלג.
- המחזאי, לעומת הסופר, צריך להציג את הדמויות במסגרת קצרה (ההצגה) ובאופן מיידני. המחזאי חייב ליצור קשר מיידני בין הצופה לבין הדמויות כבר בשלביה הראשונים של הפעולה הדרמטית.

לדוגמא: במחזה "בת השחף" של צ'כוב, מתאהבת שחקנית מתחילה, נינה, בסופר טריגורין. לאחר תקופה קצרה של חיים משותפים זונח אותה טריגורין. היא גם יולדת לו בן שמת סמוך ללידה. לכאורה זוהי תמצית המלודרמה. אולם צ'כוב שהיה מודע לכך שטריגורין יכול להיתפס כמאהב שרמנטי ואכזרי, הורה לסטיניסלבסקי שביים את המחזה להלביש את טריגורין במכנסיים משובצים ובנעליים קרועות. צ'כוב רצה לתאר את טריגורין לא כסופר מצליח ומאהב מפתה אלא כאדם פסיבי, ביישן שמייחס מעט חשיבות ליכולתו כסופר, חזותו מרושלת והוא אינו שם לב להופעתו החיצונית. סטיניסלבסקי כותב בספרו "חיי באומנות":

"הייתכן? טריגורין סופר שבמודה, חביב הנשים – ופתאום מכנסיים משובצים ונעליים קרועות. ואני להיפך, הייתי לובש בתפקיד זה חליפה אלגנטית: מכנסיים לבנים, חצאי נעליים, חזייה לבנה, מגבעת לבנה, ועשיתי איפור יפה. עברה שנה, למעלה מזה, שוב שיחקתי את טריגורין ב"בת-השחף" – ופתאום באחת ההצגות נתגלה לפני: כמובן! דווקא נעליים קרועות ומכנסיים משובצים וכלל לא יפהפה! הרי בזה צפונה הדרמה, כי חשוב לבחורות צעירות שיהיה אדם סופר, מדפיס סיפורים מרטיטים – אז תיפולנה הנינות על צווארו לפי התור, ולא ישגיחו כי זהו אדם תפל ולא יפה, במכנסיים משובצים ובנעליים קרועות, ורק כשנגמרים רומני האהבה של "בנות-השחף" האלה, אז מתחילות הן להבין, כי דמיון העלומים יצר מה שלא היה קיים במציאות".

חומרי הביגוד

גם החומרים מהם עשויים הבגדים יכולים
ליצור רושם ברור.

- פרוות של חיות עשויות לסמל חייתיות או פרימיטיביות
- נוצות מרמזות על גנדרנות
- בגדים עשויים מתכת קשה עשויים לרמז על נוקשות, אטימות ומכניות.
- בדי פשתן ובדים גסים יהיו הבדים לבגדיהם של חסרי האמצעים.
- בגדי עשירים ייתפרו מסטין, מלמלה, קטיפה ומשי.

תולדות הלבוש בתיאטרון

הלבוש על פי מוסכמות (קונבנציות)
ולבוש במטרה ליצור אשליית מציאות

שתי מגמות בדרכי עיצובם של התלבושות והשימוש בהם.

- בתיאטרון של מוסכמות – הקונבנציונלי, כמו התיאטרון בסין וביפן התלבושות רחוקות מאוד מהביגוד במציאות. ועיקר ערכו במערכת סימנים מוסכמת שהצופה יודע לקרוא אותה.

- בתיאטרון של המציאות – האילוזיוני יש ניסיון ליצור אשליית מציאות ולכן התלבושות אמורות לחקות את המציאות.

התלבושות בתיאטרון היווני

- תיאטרון של קונבנציה (מוסכמות)
- תיאטרון עצום ממדים ולכן השחקן נדרש לתמיכה ויזואלית שתעצים את גופו
- הלבוש הטרגי היה עשיר ומהודר. שמלות מסוגננות בעלות רקמה ושרוולים ארוכים. לבוש שהיה מיועד לגיבורים המיתיים ולדמויות האלים.
- שאר השחקנים לבשו בגדים ברוח התקופה "כיטון" – שמלה עד לברכיים או עד לקרסוליים, לרגליהם נעלו נעליים גבוהות.

התלבושות בקומדיה היוונית הקלאסית

- התלבושת מאפיינת לא רק מעמד ומקצוע אלא גם ג'אנר.
- לבוש אופייני של השחקן הקומי – גרבונים צמודים בצבע העור, גלימה קצרה מהרגיל ואבזר בין ירכי הגברים שנראה כמו איבר מין. הקומדיה צמחה מתוך פולחן הפוריות של דיוניסוס.
- לבושם של המשתתפים יכול היה להתאים גם לנושא המחזה. ציור של שחקנים בלבוש ציפורים ששרד מהמאה ה-5 לפנה"ס כנראה תיעוד של הקומדיה "ציפורים" של אריסטופנס.
- בקומדיה היוונית החדשה שהתפתחה ביוון במאה ה-4 לפנה"ס, לבשו השחקנים בגדי יומיום בהתאם למגמה הריאליסטית שאיפיינה באותה תקופה את מוסכמות הקומדיה החדשה.

כד המתאר את דמויות הציפורים במחזה "ציפורים" לאריסטופנס

התלבושות בתיאטרון הרומי

- תיאטרון של מוסכמות
- ספגו מהתיאטרון היווני
- בקומדיה הרומית, ממשיכה הגישה הריאליסטית (יחסית) שאפיינה את הקומדיה היוונית החדשה. בגדי הדמויות דמו לבגדי היומיום אך מוגזמים בכוונה להגביר את האפקט הקומי. לכל אחת מהדמויות היה לבוש קבוע שהגדיר את תפקידה, מעמדה וגילה. כך למשל: האיש הזקן לובש בגדים לבנים כי זהו הלבוש המקובל על זקנים והצעיר לובש בגדים צבעוניים. הדמויות המאושרות לובשות צבעים בהירים והאומללים – שמלות מטונפות.

לצבע תפקיד חשוב: העשירים – ארגמן מלכותי ולעניים העבדים צבעי אדום וארגמן נוטה לחום. היצאנית תלבש בגדים צהובים כי צהוב מייצג חמדה או תאוה. צבעים אלה היו גם צבעי הפיאות שלבשו. כל המשתתפים נעלו סנדלים צרים שכונו "סוקוס".

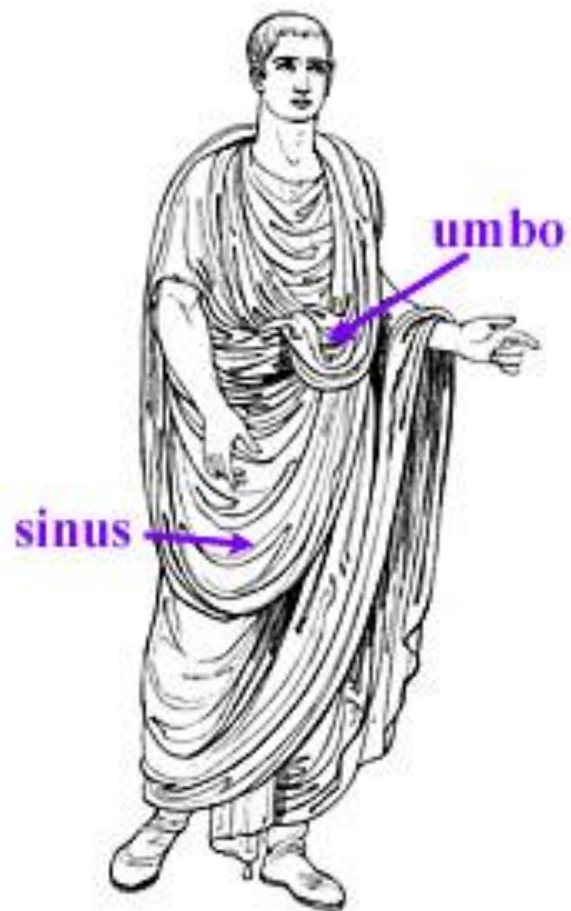
• הלבוש ברומא שימש גם להבחנה ז'אנרית: היתה קומדיה מהסוג הקרוי פאבולה פליאטה (פאבולה – מחזה, פליאטה – לבוש יווני), והיתה קומדיה הקרויה פאבולה טוגטה מחזה בלבוש טוגה שעסק בנושאים רומיים.

לבוש רומי

עבד פועל קצין צבא קיסר שופט אדון אזרח

טוגה רומית

הקומדיה הרומית

התלבושות בתיאטרון ימי הביניים

- **תפקידן של התלבושות בתיאטרון הכנסייה של ימי הביניים היה סמלי. מחזות רבים עסקו בעולם הבא וצריך היה להבחין בין גן עדן לגיהנום.**
- **תלבושות שסימלו את גן העדן - השחקן ששיחק את האל לבש בגדי כמורה, המלאכים והקדושים לבשו בגדי שרד כנסייתיים בתוספת אביזרים מתאימים למשל: למלאכים הוסיפו כנפיים.**
- **תלבושות שסימלו את הגיהנום: שילובים גרוטסקיים של חלקי חיות, עופות ומיני חרקים ביחד עם חלקים אנושיים. את השדים אפיינו ציפורניים, קרניים, זנבות וחרטומים.**
- **התפקידים ה"חילוניים" היו לבושים בבגדי יומיום.**

תלבושות אופייניות בימי הביניים

תלבושות למחזה "כל אדם"

MIDDLE AGES

MOYEN-AGE

MITTELALTER

התלבושות בדרמה האליזבתנית

- הדרמה האליזבתנית (המאות 16-17), התפאורה היתה דלה ואף נעדרה לחלוטין מהבמה. התלבושות היוו את אחד המאפיינים הויזואליים היחידים.
- חלק מהשחקנים לבשו את בגדי תקופתם, בהתאם למקצוע ולמעמד של הדמויות שגילמו.
- התיאטרון השקספירי לתלבושות היתה חשיבות רבה. השחקנים השתמשו במגוון רחב של תלבושות אופנתיות. תלבושות אלה שימשו את השחקנים גם כאשר גילמו דמויות היסטוריות.

PLATE XXX. QUEEN ELIZABETH, 1570
After a portrait attributed to Federigo Zuccaro.
Original at Hampton House. By kind permission of the Earl of Buckinghamshire

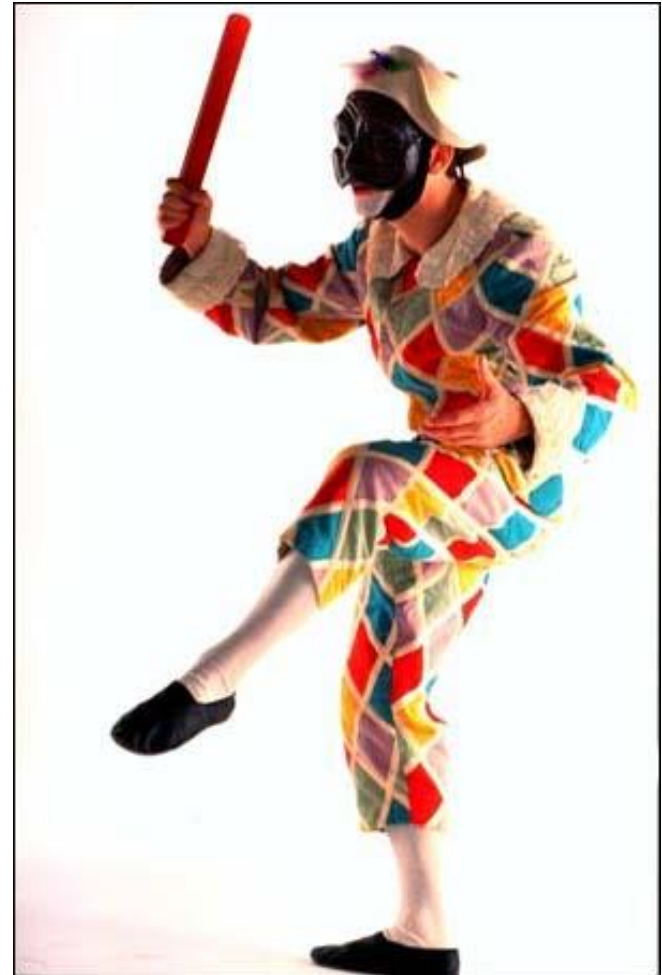

תלבושות הקומדיה דל'ארטה

- תיאטרון שפרח באיטליה במאות 15-17.
- תיאטרון שמושחת על סנריו ואימפרוביזציה
- דמויות קבועות בכל המחזות
- לכל דמות מסיכה ותלבושת קבועה: ארלקינו המשרת, פנטלונה, דוטורה, קפיטנו, קולומבינה, פולצ'ינלה, בריגלה, ועוד.
- מאפיינים חזותיים אלה שימשו כסימנים מזהים עבור הצופים.

דמויות הקומדיה דל'ארטה

ארלקינו

פנטלונה

פולצ'ינלה

בריגלה

קפיטנו

קולומבינה

פנטלונה דוטורה

דוטורה

התלבושות בתיאטרון הריאליסטי והמודרני

- במאה ה-18 וה-19 עם
התפתחות התנועה
הרומנטית ובעקבותיה
הריאליסטית, הודגש הדמיון
של התלבושות למציאות.
- גישה זו ניכרת עד ימינו
כאשר הגישה היא
ריאליסטית.

הדה גאבלר מאת איבסן

התלבושות בתיאטרון האוונגרד, ברכט והאבסורד

- תיאטרון שמשמש בקונבנציות – מערכות סימנים
תיאטריים מוסכמים.
- בתיאטרון האוונגרד של שנות ה-60-70 של המאה העשרים,
באנגליה ובאמריקה, השחקנים הרבו להשתמש בבגדי היומיום
דווקא בהצגות בהם נדרש לבוש מסוגנן ולהפך. וזאת מתוך
מטרה להדגיש את התיאטרליות שבאירוע.
- יז'י גרוטובסקי – יוצר "התיאטרון העני" ששם את השחקן
במרכז, הקפיד על כך ששום שחקן לא יורשה להחליף
תלבושת או להיעזר באביזר, כדי לבטא באמצעותם שינויים
בתפקידו או במצבו החברתי.

• בתיאטרון של ברכט – אמצעי ההפקה כולל התלבושות שימשו על מנת להדגיש את התיאטרליות, ליצור הזרה (אפקט הניכור) ולא הזדהות עם הדמויות והמצב הדרמטי על מנת שהצופים ינקטו עמדה ביקורתית כלפי המוצג.

אופרה בגרוש

אמא קוראז' וילדיה

אמא קוראז' וילדיה